

گیاه مردم‌شناسی گیاهان دارویی استان لرستان

میهن اوستا^۱، شب‌نم عباسی^{۲*}

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۱۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۵

چکیده

هزاران سال است که انسان‌ها از گیاهان برای درمان بیماری‌ها استفاده می‌کنند. در قرن اخیر تحقیقات گسترده‌ای در مورد گیاهان دارویی صورت گرفته است و داروهایی با مواد طبیعی افق‌های جدیدی را به روی جامعه پژوهشی پزشکی و داروسازی گشوده‌اند. استان لرستان منطقه‌ای کوهستانی است که در غرب ایران واقع شده است و رشته‌کوه‌های زاگرس تمام آن را پوشش می‌دهد. با توجه به شرایط آب و هوایی متنوع این استان، در این مطالعه گیاهان دارویی مورد استفاده جهت کاربرد در طب مدرن بررسی شده است. نمونه گیاهان دارویی استان لرستان طی سه فصل بهار، تابستان و پاییز در سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۹۸ جمع‌آوری و با استفاده از منابع معتبر شناسایی شدند. سپس پرسشنامه‌هایی شامل اطلاعات مربوط به سن و سواد افراد بومی شهری و روستایی، نام علمی و محلی گیاه مورد استفاده، نوع اندام‌های گیاهی مورد استفاده، خصوصیات دارویی این گیاهان و دستورالعمل مصرف توسط افراد تهیه شد. از تعداد ۱۰۰ نفر مصاحبه انجام شد. در این مطالعه تعداد ۹۱ گونه از گیاهان دارویی متعلق به ۴۴ خانواده و ۸۴ جنس شناسایی شده است. نتایج این مطالعه نشان داد که بیشترین کاربرد گیاهان دارویی مورد استفاده توسط مردم لرستان به ترتیب در درمان بیماری‌های دستگاه گوارش، درمان درد و درمان بیماری‌های پوستی و مو است، همچنین بسیاری از گیاهان دارویی استان لرستان در معالجه بومیان منطقه مؤثر بوده و از نظر دارویی نیز دارای ارزش هستند. مطالعه اتنوبوتانیک گیاهان دارویی در این استان برای دستیابی به داروهای معقول گیاهی ضروری است. ایران به دلیل شرایط جغرافیایی متنوع و پوشش گیاهی غنی و منحصربه‌فرد، توانایی توسعه علم اتنوبوتانیک و استفاده از گیاهان دارویی را برای علم پزشکی دارد.

واژه‌های کلیدی: اتنوبوتانی، گیاهان دارویی، استان لرستان، فارماکولوژی

۱ گروه علوم پایه، دانشگاه فرهنگیان، مرکز آموزش عالی شهید رجایی، اصفهان، ایران

۲* نویسنده مسئول، گروه علوم پایه، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. Email: abbasishabnam@yahoo.com

۱. مقدمه

بشر از دیرباز در اثر نیاز و تجربه به خواص برخی گیاهان در معالجه بیماری‌ها پی برده و به تدریج با استفاده بیشتر از آنان، به تعداد این خواص افزوده است (Bonyadian and Moshtaghi, ۲۰۱۷). استفاده از گیاهان دارویی از علومی است که به واسطه تجارب پی‌درپی نسل به نسل منتقل شده است اما باگذشت زمان، تعدادی از این اطلاعات بومی به دلایل مختلف از جمله توسعه شهرنشینی، تغییر شرایط آب و هوایی، از بین رفتن برخی گونه‌های گیاهی و غیره به دست فراموشی سپرده شده که نتیجه آن جایگزینی داروهای شیمیایی به جای گیاهان دارویی است اما در سال‌های اخیر استفاده مجدد از گیاهان دارویی دوباره مورد توجه قرار گرفت و تحقیقات زیادی در این زمینه انجام شد (Ahvazi et al, ۲۰۱۱). استفاده از اطلاعات مرتبط با کاربرد و چگونگی مصرف گیاهان دارویی توسط اهالی بومی یک استان در زمینه تغذیه، درمان و تولید داروهای مورد استفاده در طب مدرن از اهمیت و کاربرد بسزایی برخوردار است. واژه اتنوبوتانی اولین بار توسط هارشبرگر در سال ۱۸۹۶ به کار برده شد. او این واژه را، مطالعه گیاهان استفاده شده توسط مردم بومی دانست (Harshbeger, ۱۸۹۶). واژه اتنوبوتانی از دو کلمه اتنو (Ethno) به معنای قوم و بوتانی (Botany) به معنای گیاه‌شناسی تشکیل شده است و منظور از آن جمع‌آوری گیاهان سودمند توسط افراد و مطالعه آنان است. به تدریج حوزه اتنوبوتانی گسترش یافت و به عنوان یک شاخه علمی مستقل مطرح گردید

و ابزار جدیدی را برای تحقیقات داروسازی پدید آورد (Ghannadi et al, ۲۰۱۱). مطالعات اتنوبوتانی منجر به مستند شدن تعدادی از گیاهان مفید، دارویی یا سمی می‌شود. بخش بسیار مهمی از منابع کسب اطلاعات در یک مطالعه اتنوبوتانی مربوط به داده‌های به دست آمده از زندگی طبیعی مردم یک قوم می‌باشد (Razmjoei et al, ۲۰۱۵). استفاده از گیاهان دارویی در مکان‌های مختلف دارای آداب، رسوم و روش‌های متفاوتی است، همچنین روش‌ها و موارد مصرف این گیاهان دارویی در مناطق مختلف متفاوت است. امروزه داروهای فرآوری شده از گیاهان دارویی به عنوان نوآوری زیستی در عرصه پزشکی جایگزینی شایسته برای داروهای شیمیایی هستند. یکی از علل مهم این جایگزینی عوارض جانبی کمتر داروی گیاهی نسبت به داروی شیمیایی است (Delnavaz ۲۰۰۷). ایران (Hashemlooyan, and Ataei Azimi, به علت داشتن شرایط آب و هوایی و اکولوژیکی متفاوت، یکی از بزرگ‌ترین گنجینه‌های گیاهان دارویی دنیا محسوب می‌شود.

تاکنون در ارتباط با بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی در ایران، مطالعات متعددی انجام شده است که در این زمینه می‌توان به بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه گردنه رخ در استان چهارمحال بختیاری اشاره کرد؛ در این مطالعه خانواده‌های Lamiaceae و Asteraceae با ۱۶ گونه گیاهی بیشترین سهم را دارا بودند و بیشترین کاربرد مربوط به رفع ناراحتی‌های گوارشی و مشکلات تنفسی بود

بیماری‌های دستگاه تنفسی و عصبی بود (Razmjoei *et al*, ۲۰۱۵). در بررسی کاربرد دارویی گیاهان بومی منطقه الموت قزوین دو خانواده Lamiaceae و Rosaceae به‌عنوان دو خانواده پرمصرف از گیاهان دارویی منطقه شناخته شدند (Ahvazi *et al*, ۲۰۱۱). خانواده‌های Asteraceae و Lamiaceae در مطالعه اتنوبوتانی منطقه زریوار میوان دارای بیشترین غنای گونه‌ای بودند و بیشترین کاربرد محلی این گیاهان در درمان بیماری‌های گوارشی عنوان شده است (Tabad and Jalilian, ۲۰۱۵). بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه سیستان نشان می‌دهد که خانواده Apiaceae از بیشترین مصرف دارویی توسط مردم برخوردار بوده است و بیشتر گیاهان دارویی به‌صورت جوشانده مورد مصرف قرار می‌گرفتند (Iranmanesh *et al*, ۲۰۱۰). گیاهان دارویی حوزه آبریز شمال شرقی خلیج فارس نشان‌دهنده غالبیت خانواده Asteraceae می‌باشد و بیشترین مصرف گیاهان دارویی در این منطقه جهت درمان بیماری‌های گوارشی است (Dolatkhahi ۲۰۱۴ and Nabipour). در بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان سیرجان (استان کرمان) ۷۹ گونه دارویی معرفی شده است که بیشترین مورد مصرف جهت درمان بیماری‌های گوارشی می‌باشد (Sharififar *et al*, ۲۰۱۰). شهرستان فسا نشان داد خانواده‌های Asteraceae، Lamiaceae و Fabaceae بیشترین سهم را داشتند و بیشترین استفاده

(Ghassemi Dehkordi *et al*, ۲۰۱۲، ۲۰۱۵). خانواده‌های Asteraceae و Lamiaceae در مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه مبارکه در اصفهان بیشترین گونه گیاهی را به خود اختصاص دادند و بیشترین کاربرد به درمان بیماری‌های گوارشی و پوستی مربوط بود (Mardani-nejad and ۲۰۱۲). جمع‌آوری و بررسی اتنوبوتانی منتخبی از گیاهان دارویی شهر جندق نشان داد که خانواده‌های Asteraceae و Lamiaceae از بیشترین سهم برخوردار بودند و بیشترین کاربرد مربوط به ناراحتی‌های گوارشی و ملین بود (Ghassemi ۲۰۱۲). (Dehkordi, شهرستان فریدون‌شهر نشان‌دهنده غالبیت خانواده‌های Asteraceae و Liliaceae است و گیاهان مذکور عمدتاً در درمان بیماری‌های پوستی و گوارشی بیشترین کاربرد را دارند (Sajjadi *et al*, ۲۰۱۶). در مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه نطنز کاشان ۶۵ گونه گیاهی بررسی شد که در این بین خانواده‌های Asteraceae و Lamiaceae بیشترین فراوانی را داشتند (Abbasi *et al*, ۲۰۱۲). در بررسی اتنوبوتانی استان خوزستان، خانواده‌های Asteraceae و Lamiaceae بیشترین تعداد و بیشترین موارد مصرف مربوط به مشکلات گوارشی و تنفسی مربوط بوده است (Khodayari *et al*, ۲۰۱۴). در اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان بهبهان در استان خوزستان خانواده‌های Lamiaceae و Apiaceae بیشترین تعداد گونه گیاهی را داشتند و بیشترین مصرف دارویی مربوط به

مطالعه‌ای دال بر بهره‌برداری امروزی گیاهان دارویی استان جهت کاربرد در درمان بیماری‌های مختلف توسط مردم لرستان وجود ندارد لذا در این مطالعه کاربرد درمانی، نحوه مصرف و اندام مصرفی گیاهان دارویی مورد استفاده مردم لرستان در جهت بهره‌برداری در طب مدرن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲. مواد و روش‌ها

نمونه‌های گیاهان دارویی استان لرستان، طی سه فصل بهار، تابستان و پاییز سال‌های ۹۶-۹۸ جمع‌آوری شدند. نمونه‌ها با استفاده از منابع معتبری نظیر فلور ایران (۱۹۹۰-۲۰۱۰، *Assadi et al*)، کوروموفیت های ایران (۱۹۹۶-۱۹۹۲، *Ghahreman*)، فلور دولیران (۱۹۷۸، *Ghahreman*)، تنوع گونه‌های گیاهی ایران (۱۹۹۹، *Ghahraman and Attar*)، رده‌بندی گیاهی (۲۰۰۵، *Mozaffarian*) و فلور ایرانیکا (۲۰۰۵-۱۹۶۳، *Rechinger*) شناسایی شدند. نامگذاری فارسی گیاهان بر اساس فرهنگ نام‌های گیاهان ایران (۱۹۹۸، *Mozaffarian*) انجام یافت. سپس پرسش‌نامه‌هایی در بردارنده اطلاعاتی نظیر سن و سطح سواد افراد بومی شهری و روستایی، نام علمی و محلی گیاه مورد استفاده، نوع اندام مصرفی، خواص دارویی و طریقه مصرف این گیاهان تنظیم شد. تعداد افراد مصاحبه شده ۱۰۰ نفر بودند که از میانگین سنی حدود ۶۰ سال و سطح سواد ابتدائی برخوردار بودند (جدول ۱). اطلاعات مستخرج از پرسش نامه ها توسط نرم افزار Excel مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

دارویی را اندام‌های میوه و دانه به خود اختصاص داده‌اند (Ramezani and ۲۰۱۶، *Minaeifar*).

استان لرستان با مختصات جغرافیایی 32° تا 34° عرض شمالی و 50° تا 51° طول شرقی واقع در غرب کشور ایران (شکل شماره ۱) سرزمینی کوهستانی است و به جز چند دشت محدود، سراسر آن را کوه‌های زاگرس می‌پوشاند. اشترانکوه با ۴۱۵۰ متر ارتفاع بلندترین نقطه استان واقع در حدفاصل شهرستان‌های دورود، ازنا و الیگودرز و پست‌ترین نقطه آن در جنوبی‌ترین ناحیه استان واقع شده و حدود ۵۰۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. با توجه به شرایط اقلیمی متنوع استان لرستان نظیر جنگل و مراتع متعدد، آب‌های سطحی فراوان و مخازن غنی آب زیرزمینی، این استان از تنوع پوشش گیاهی و گیاهان دارویی چشمگیری برخوردار است. شکل ۱، وضعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه در ایران را نشان می‌دهد.

شکل ۱: موقعیت استان لرستان در نقشه ایران. اگرچه تاکنون تعداد ۱۵۱ گونه گیاه دارویی از این استان گزارش گردیده است (۲۰۱۰، *Ahmadi et al*) ولیکن تاکنون

جدول ۱: مشخصات مربوط به افراد پرسش شده در مطالعه اتنوبوتانی استان لرستان

مرد	زن	محدوده سنی	سطح سواد
۱۷	۳	۵۰-۴۰	دیپلم تا بیسواد
۲۱	۱۵	۷۰-۶۰	بیسواد
۱۲	۱۸	۷۰-۶۰	ابتدائی تا بیسواد
۱۳	۱	۷۰-۶۰	ابتدائی

۳. نتایج

در این مطالعه، تعداد ۹۱ گونه گیاهی متعلق به ۴۴ تیره و ۸۴ جنس معرفی شد که در منطقه از کاربرد دارویی توسط مردم برخوردار بودند (جدول ۲). از میان تیره‌های معرفی شده، ۳۶ تیره متعلق به نهاندانگان دولپه، ۶ تیره نهاندانگان تک‌لپه، ۱ تیره بازدانگان و ۱ تیره سرخس (Pteridaceae) هستند. بر اساس نتایج حاصل از این مطالعه، تیره‌های Lamiaceae (۱۰ جنس و ۱۰ گونه)، Asteraceae (۸ جنس و ۸ گونه)، Fabaceae (۶ جنس و ۶ گونه)، Brassicaceae (۵ جنس و ۵ گونه)، Amaryllidaceae (۱ جنس و ۶ گونه) به ترتیب از مهم‌ترین خانواده‌های گیاهان دارویی

مورداستفاده مردم استان لرستان بودند. بیشترین اندام‌های گیاهی مورداستفاده در درمان بیماری‌ها به ترتیب شامل برگ (۳۱/۸۶ درصد)، دانه (۲۰/۸۷ درصد) و میوه (۱۸/۶۸ درصد) هستند (شکل ۲). بیشترین شیوه استفاده مردم از گیاهان دارویی استان به ترتیب مشتمل بر پودر خشک (۳۶/۲۶ درصد)، جوشانده (۳۱/۸۶ درصد) و دم‌کرده (۸/۷۹ درصد) می‌باشد (شکل ۳). نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که بیشترین موارد استفاده مردم لرستان از گیاهان دارویی به ترتیب در درمان اختلالات گوارشی (۳۷/۳۶ درصد)، درمان درد (۲۸/۵۷ درصد) و درمان ناراحتی‌های پوست و مو (۲۳/۰۷ درصد) است (شکل ۴).

جدول ۲: لیست گیاهان دارویی مورد مصرف مردم لرستان به همراه اطلاعات دربردارنده نام فارسی، نام محلی، خواص دارویی، اندام مصرفی و طریقه مصرف

طریقه مصرف	اندام مصرفی	خواص درمانی	نام محلی	نام فارسی	نام علمی
Amaryllidaceae					
خام	پیاز	تقویت سیستم ایمنی، درمان سرماخوردگی و کاهش قند خون	پیاز	پیاز	<i>Allium cepa</i> L.
پودر	پیاز	اشتهاآور، درمان بیماری‌های مفصلی و گوارش	ذیل	موسیر	<i>Allium stipitatum</i> Regel.
دم‌کرده	برگ	درمان دردهای کلیوی و سرماخوردگی و دفع سنگ کلیه	بن سرخ	پیاز یزدی	<i>Allium jesdianum</i> Boiss. & Buhse
خام	پیاز	تصفیه‌کننده خون، کاهش قند خون و فشار خون	سیر	سیر	<i>Allium sativum</i> L.
پودر	دانه	درمان درد طحال، خون‌ریزی بینی، کاهش فشارخون، دفع سنگ کیسه صفرا	تره	تره	<i>Allium schoenoprasum</i> L.
پودر	برگ و پیاز	درمان دردهای رماتیسم و مفصلی و موثر در شکسته بندی ها	انشک	پیاز تابستان لرستانی	<i>Allium triedale</i> Trautv.
Anacardiaceae					
دود	شیره درخت	درمان سرفه شدید، صداگرفتگی و عفونت‌های داخلی	کلنگ	بنه	<i>Pistacia atlantica</i> Desf
پودر	برگ	درمان زخم‌های دهان و لثه	ترش	سماق	<i>Rhus coriaria</i> L.
Apiaceae					
پودر	دانه	ضد تشنج، چربی سوز، لاغر کننده، تقویت معده و رفع باد شکم	شویت	شوید	<i>Anethum graveolens</i> L.
پودر	دانه	چربی سوز، لاغر کننده و کم کننده اشتها	ژیره	زیره سبز	<i>Cuminum cyminum</i> L.
پودر	برگ	چربی سوز، درمان اسهال و دل‌پیچه	فیاله	خوشاریزه کوهستانی	<i>Echinophora cinerea</i> (Boiss.) Hedge & Lamond
پخته	اندام‌های هوایی گیاه	اشتهاآور و افزایش ادرار	پقازو	غازیاقی	<i>Falcaria vulgaris</i> Bernh.
دود	شیره	ضد عفونی کننده	بژ	بادپیچه	<i>Ferula gummosa</i> Boiss.
پودر	دانه	افزایش شیر مادر و گرمی عمومی بدن و کاهش درد قاعدگی	رازیانه	رازیانه	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.
Asteraceae					
دم‌کرده	ساقه و برگ	درمان دل‌درد، معده درد و سرماخوردگی	برنج داس	بومادران	<i>Achillea santolinooides</i> (K.Koch)Greuter
دم‌کرده	ریشه	چربی سوز، کم کننده اشتها، لاغر کننده و درمان کبد چرب	-	بابا آدم	<i>Arctium lappa</i>
پودر	برگ و ساقه	درمان عفونت، تب و لرز و بی‌حس کننده	خرس داری	درمنه	<i>Artemisia annua</i> L.
پودر	برگ و گل	درمان بیماری‌های پوستی	چقچقه	کاسنی	<i>Cichorium intybus</i> L.

<i>Echinops cephalotes</i> DC.	شکر تیغال	قن شکروک	درمان زخم	ساقه	پودر
<i>Gundelia tornefortii</i> L.	کنگر	کنر	درمان زخم‌های ناشی از سوختگی و رفع عطسه‌های مکرر دام	گل و ساقه	پودر و پخته
<i>Matricaria aurea</i> (Loefl.) Sch.Bi	گل بابونه	گل بوینه	تب بر و درمان دل‌درد، سرماخوردگی و عفونت	گل	جوشانده
<i>Tragopogon caricifolius</i> Boiss.	شنگ	شن	پایین آوردن فشار، چربی خون و درمان مسمومیت	کل گیاه	جوشانده
Berberidaceae					
<i>Berberis integerrima</i> Bunge	زرشک	زرشک	درمان سنگ کیسه صفرا، کم‌خونی، دیابت و قند خون	میوه	عصاره
Brassicaceae					
<i>Brassica rapa</i> L.	شلغم	شلیم	درمان کم‌خونی، سرماخوردگی، شب‌کورگی، تقویت حافظه و رفع جوش صورت	دانه	پودر
<i>Descurainia sophia</i> (L.) Webb ex Prantl	خاکشیر	خاکشیر	اشتهاآور، درمان گرم‌زدگی و اسهال	بذر	شربت
<i>Lepidium sativum</i> L.	شاهی	بالنه	شیر افزایی، تصفیه‌کننده خون، درمان آسم، سرفه، اسهال خونی و بیماری‌های چشمی	دانه	پودر
<i>Nasturtium officinale</i> R.Br.	علف چشمه	بلمک	درمان رماتیسم، کاهش درد پهلوی و کلیه	کل گیاه	پخته
<i>Raphanus raphanistrum</i> subsp. <i>sativus</i> (L.) Domin	ترپ	ترپ	درمان گلودرد و سرماخوردگی	ریشه غده‌ای	پخته
Cannabaceae					
<i>Celtis australis</i> (Willd.) C.C.Towns.	داغداغان	تایی	درمان دل‌درد، سرفه، اسهال و تحلیل ورم‌ها	میوه، شاخه و ریشه	پودر
Capparaceae					
<i>Capparis spinosa</i> L.	علف مار	شومی شیطونی	درمان دیابت، قند خون و عفونت	پوست ریشه	پودر
Caryophyllaceae					
<i>Vaccaria hispanica</i> (Mill.) Rauschert	صابونک	سی گلینه	درمان بیماری‌های پوستی، تسکین خارش و ادرار آور	بذر و ریشه	جوشانده
Convolvulaceae					
<i>Convolvulus arvensis</i> L.	پیچک صحرائی	پیچک	درمان یبوست و التیام زخم‌ها	گل، ریشه و برگ	دم‌کرده
Cupressaceae					
<i>Juniperus excelsa</i> M.Bieb.	ارس	اورس	رفع یبوست و بیماری‌های پوستی	سرشاخه	عصاره
Euphorbiaceae					

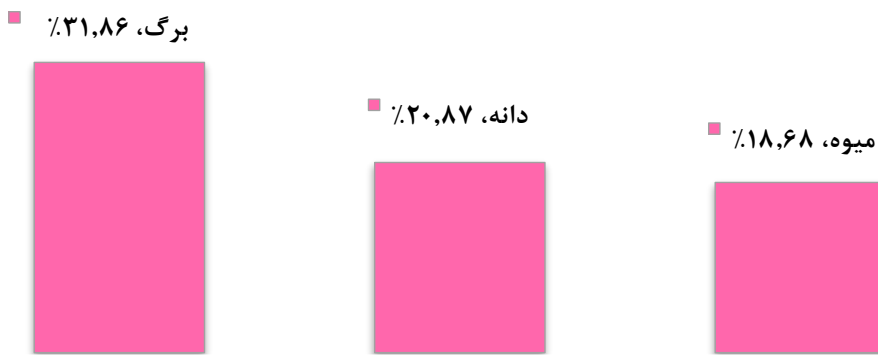
<i>Euphorbia cheiradenia</i> Boiss. & Hohen.	فرفیون	شیرشیرک	رفع خارش، درمان زگیل و میخچه	شیره	ضماد کردن
Fabaceae					
<i>Alhagi graecorum</i> Boiss.	خارشر	خارشر	درمان سنگ کلیه، عفونت و سنگ مثانه	کل گیاه	جوشانده
<i>Astrantha adscendens</i> (Boiss. & Hausskn.)Podlech	گز خوانسار	گون گزی	درمان سرفه، تنگی نفس و لکه پوستی	برگ و ساقه	جوشانده
<i>Cercis siliquastrum</i> L.	ارغوان	ارغو	درمان آسم، تنگی نفس و قطع خونریزی	گل و ریشه	جوشانده
<i>Vicia faba</i> L.	باقلا	باقله	تسکین دردهای دستگاه گوارش، دندان، کوفتگی و درمان کم خونی	بذر	پودر
<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	شیرین بیان	ملیم	درمان خراشیدگی پوست، شکسته بندی و زخم معده	برگ	جوشانده
<i>Trigonella foenum-graecum</i>	شنبلیله	شنبلیله	اشتهآور، چاق کننده و درمان قند خون	دانه	پودر
Fagaceae					
<i>Quercus brantii</i> Lindl.	بلوط	بلی	درمان زخم های پوستی، دردهای معده و دستگاه گوارش	میوه	پودر
<i>Quercus infectoria</i> G.Olivier	دارمازو	دارمازی	ضد عفونی کننده و ضد التهاب، درمان اسهال و یبوست	پوست، برگ	عصاره
Lamiaceae					
<i>Phlomis pulvularis</i> (Jaub. & Spach)Kamelin & Makhm	سنبل بیابانی	گنل	ضد عفونی کننده، درمان مارگزیدگی و نیش حشرات	برگ	جوشانده
<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.	اسطوخودوس	گلرو	آرام بخش، کاهش استرس و درمان سردرد	گل	جوشانده
<i>Mentha longifolia</i> (L.) L.	پونه	پینه	درمان نفخ، دردهای معده و آرام بخش	برگ	جوشانده
<i>Ocimum basilicum</i> L.	ریحان	ریحو	سم زدایی، کاهش وزن و سوزش معده، درمان دیابت	دانه	شربت
<i>Salvia hydrangea</i> DC. ex Benth.	مریم گلی	گل آرونه	درمان سرماخوردگی	سرشاخه گل دار	دم کرده
<i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl	چای کوهی	کلکنه	درمان سرماخوردگی و گرم کننده	گل	جوشانده
<i>Teucrium polium</i> L.	مریم نخودی	حلیه	ضد عفونی کننده، درمان مسمومیت و تنگی نفس	ساقه و گل	جوشانده
<i>Thymus daenensis</i> Celak.	آویشن	ازبوه	درمان سرماخوردگی، درد معده، روده، اسهال، اختلالات گوارشی	اندام های هوایی	جوشانده، پودر
<i>Vitex agnus-castus</i> L.	پنج انگشت	کرف	درمان کوفتگی و ضرب دیدگی عضله	میوه و شاخه ها	ضماد کردن
<i>Ziziphora clinopodioides</i> Lam.	کاکوتی	پینه کوهی	تسکین دهنده دردهای گوارشی و تقویت دستگاه گوارش	اندام های هوایی	دم کرده

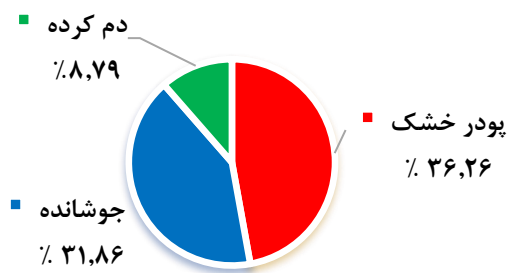
Liliaceae					
<i>Fritillaria imperialis</i> L.	لاله واژگون	اشک مریم	مؤثر برای سرفه، دمل چرکین، آسم و تسکین‌دهنده درد سینه	پیاز	پودر
Lythraceae					
<i>Punica granatum</i> L.	انار	انار	آرام کردن شکم و درمان اسهال و کم‌خونی	گل، برگ و میوه	خام
Malvaceae					
<i>Althaea officinalis</i> L.	گل ختمی	گل هیرو	درمان سرماخوردگی، گلودرد و سرفه	گل و ریشه	جوشانده
<i>Malva neglecta</i> Wallr.	پنیرک	توله	درمان گلودرد و گوش درد	برگ	جوشانده و بخور
Moraceae					
<i>Ficus carica</i> var. <i>rupestris</i> Hausskn.	انجیر	انجیر	درمان زخم‌های پوستی، تنگی نفس و آسم	شیره و میوه	جوشانده
Myrtaceae					
<i>Myrtus communis</i> L.	مورد	مورت	جلوگیری از ریزش مو، تقویت مو و درمان شوره سر	برگ	پودر
Nitrariaceae					
<i>Peganum harmala</i> L.	اسپند	اسفن	دارای خاصیت میکروب‌کشی و قارچ‌کشی، درمان بیماری‌های تنفسی	دانه	دود
Oleaceae					
<i>Fraxinus excelsior</i> L.	زبان‌گنجشک	ون	درمان سرفه شدید، بیماری‌های کبد و دل درد	برگ	جوشانده
<i>Olea europaea</i> L.	زیتون	کلکومه	افزایش سلامت قلب و عروق، کاهش فشارخون و قند خون	میوه	روغن
Plantaginaceae					
<i>Plantago lanceolata</i> L.	بارهنگ سرنیزه‌ای	بارهنگ	درمان زخم‌ها و سوختگی	بذر	جوشانده
<i>Plantago inca</i> L.	اصفرزه	بارهنگ کتانی	درمان عفونت‌های داخلی و بواسیر	برگ و بذر	پودر
Platanaceae					
<i>Platanus orientalis</i> L.	چنار	چنار	تب بر، درمان سینه‌درد و آسم	برگ	عصاره
Poaceae					
<i>Hordeum vulgare</i> L.	جو	جو	درمان بیماری‌های گوارشی، بواسیر و بیبوست	دانه	آرد
Polygonaceae					
<i>Rheum ribes</i> L.	ریواس	ریواس	درمان زخم‌های دهان، بیماری‌های پوستی و نرمی استخوان	دم برگ و ساقه و پودر	جوشانده
Portulacaceae					

<i>Portulaca oleracea</i> L.	خرفه	پرپلیک	تصفیه کننده خون، ضد عفونی کننده، رفع سرفه و تب بر	بذر	پودر
Pteridaceae					
<i>Adiantum capillus-veneris</i> L.	پرسیاوش	کمرآویز	درمان زردی، عفونت ریوی و دفع سنگ کلیه	برگ	شربت
Ranunculaceae					
<i>Nigella arvensis</i> L.	سیاه دانه هرز	سیاه دانه	درمان سینوزیت، پوکی استخوان و نرمی مفاصل	دانه	پودر
Rhamnaceae					
<i>Paliurus spina-christi</i> Mill.	سیاه تلو	آهن دره	کاهش قند خون و دیابت، درمان اسهال و خونریزی لثه	میوه، ریشه و برگ	جوشانده
<i>Rhamnus cathartica</i> L.	سیاه تنگرس طبی	تنگز	درمان دل درد و دردهای کلیوی	شاخه و میوه	جوشانده
<i>Ziziphus jujuba</i> Mill.	عناب	عنو	درمان گلودرد، سرفه، تنگی نفس و سرماخوردگی	میوه	جوشانده
<i>Ziziphus nummularia</i> (Burm.f.) Wight & Arn.	کنار پارسی	رملیک	درمان شکسته بندی، زخم ها و بیماری های گوارشی	میوه و برگ	پودر
Rosaceae					
<i>Prunus scoparia</i> (Spach) C.K.Schneid.	بادام تلخ	بایم تلونه	آرام بخش، تسکین درد و ضد سرفه	دانه	پودر
<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	زالزالک	گیرچ	افزایش سلامت دستگاه گردش خون، درمان دیابت و فشارخون	میوه	جوشانده
<i>Pyrus glabra</i> Boiss.	گللابی وحشی	مرو	تقویت بدن و کاهش درد سینه	میوه	خام
<i>Rosa canina</i> L.	نسترن	گل باخی	درمان سرماخوردگی، یبوست و دفع سنگ کلیه	برگ و گل	جوشانده
Salicaceae					
<i>Salix alba</i> L.	بید	بید	درمان سردرد و تب بر	پوست و برگ	جوشانده
Santalaceae					
<i>Viscum album</i> L.	دارواش	چکم	سرباز کردن دمل های پوستی	میوه	پخته
Solanaceae					
<i>Hyoscyamus niger</i> L.	بذر البنج	بنگ ليله	درمان بیماری های تنفسی، مسکن و خواب آور	برگ بذر	پودر
<i>Solanum americanum</i> Mill.	تاجریزی	رارژک	درمان یبوست و اسهال	میوه	خام یا پودر
Tamaricaceae					
<i>Tamarix gallica</i> L.	گز	گز	درمان سرفه، درد معده و دندان	پوست	دم کرده

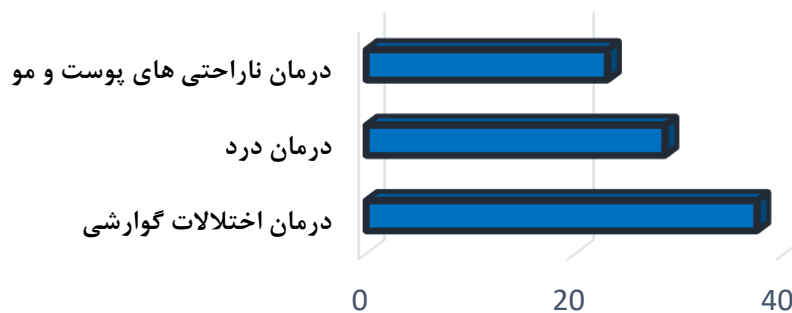
Thymelaeaceae					
<i>Daphne mucronata</i> Royle	مازریون	تویلك	درمان چشم‌درد و زگیل	پوست ساقه، برگ و میوه	پودر
Typhaceae					
<i>Typha latifolia</i> L.	لوئی کرپی	کرپی	درمان اگزما پوستی، جوش صورت و ضد عفونی‌کننده	ریزوم	جوشانده
Ulmaceae					
<i>Ulmus minor</i> Mill.	اوجا	وزم	درمان شکسته‌بندی و رماتیسم مفصلی	شاخه و پوست	جوشانده
Urticaceae					
<i>Urtica dioica</i> L.	گزنه	گزنه	درمان پروستات، دیابت و قند خون	ساقه و برگ	جوشانده
Violaceae					
<i>Viola tricolor</i> L.	گل بنفشه	بنفشه	درمان سرماخوردگی، تب و لرز و آرامش‌بخش	گل	شربت
Vitaceae					
<i>Vitis vinifera</i> L.	مو	مو	کاهش قند خون، فشارخون و وزن	برگ	دم‌کرده
Xanthorrhoeaceae					
<i>Eremurus persicus</i> (Jaub. & Spach) Boiss.	سریش	زرشک	درمان تب، حالت تهوع، گرفتگی قلب و کم‌اشتهایی	برگ	پخته
Zingiberaceae					
<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	زنجبیل	زنجفیل	درمان رماتیسم، سموم صفرا و کبد و گرم‌کننده	ریشه	جوشانده
Zygophyllaceae					
<i>Tribulus terrestris</i> L.	خارخاسک	پی کوله	درمان عفونت کلیه، مثانه، رفع سنگ کلیه و مثانه	ریشه و میوه	پودر

شکل ۲: توزیع فراوانی بیشترین اندام های گیاهی مورد استفاده در استان لرستان

شکل ۳: توزیع فراوانی بیشترین طریقه مصرف گیاهان مورد استفاده در استان لرستان

شکل ۴: توزیع فراوانی بیشترین کاربردهای درمانی گیاهان دارویی مورد استفاده در استان لرستان

۴. بحث و نتیجه گیری

ایران از نظر تنوع گیاهی، یکی از غنی‌ترین مناطق جنوب غرب آسیا محسوب می‌شود. درصد زیادی از گونه‌های گیاهی ایران جز گیاهان دارویی به شمار می‌آیند به همین جهت فلور ایران از این نظر دارای قابلیت زیادی است. سهولت استفاده از گیاهان دارویی و مقرون‌به‌صرفه بودن آن از جمله مهم‌ترین دلایل تمایل مردم به استفاده از منابع گیاهی است (Gholipour et al, ۲۰۱۴). استان لرستان با وضعیت خاص پستی بلندی‌ها، آب‌های سطحی فراوان، مخازن غنی آب‌های زیرزمینی و وجود بیش از ۱/۵ جنگل و مرتع از پوشش گیاهی متنوعی برخوردار است (Ahmadi et al, ۲۰۱۰). تعداد بالای گیاهان دارویی مورد استفاده مردم در استان لرستان (۹۱ گونه) دال بر دانش نسبتاً بالای اهالی این استان است. ولیکن با این وجود این رقم از تعداد گونه‌های دارویی گزارش شده در تحقیق احمدی و همکاران (۱۵۱ گونه) کمتر است بنابراین شناساندن بیشتر گیاهان موجود در استان می‌تواند در جهت استفاده کمتر مردم از داروهای شیمیایی حائز اهمیت باشد و مؤثر واقع شود.

بر اساس جدول شماره ۲، گیاهان دارویی استان لرستان از لحاظ کاربرد دارای مصارف متعدد و گوناگونی می‌باشند و برای آنها نمی‌توان دسته بندی مشخصی ارائه نمود.

پرمصرف‌ترین تیره‌های گیاهی موجود در منطقه، به ترتیب شامل *Apiaceae*، *Asteraceae* و *Lamiaceae* بودند. مطالعات اتنوبوتانی که در مناطق نزدیک با استان

لرستان قرار دارند و از شرایط آب و هوایی مشابهی برخوردارند نیز این تیره‌ها از لحاظ مصرف گیاهان دارویی توسط مردم غالب هستند (Ghasemi Dehkordi et al, ۲۰۱۲) ; Mardani-nejad and Vazirpour, ۲۰۱۵, (۲۰۱۲).

گیاهان دارویی استان لرستان دارای خواص دارویی متنوعی نزد مردم می‌باشند. شایان‌ذکر است خواص دارویی ۴۳ گونه گیاهی از گیاهان دارویی مورد استفاده در استان لرستان با خواص دارویی موجود در سایر استان‌های هم‌جوار لرستان مشابه است برای مثال گیاه *Convolvulus arvensis* L. در استان لرستان و سایر استان‌های هم‌جوار آن در زمینه التیام زخم‌ها و درمان یبوست کاربرد دارد این در حالی است که خواص دارویی ۲۳ گونه گیاهی از گیاهان دارویی مورد استفاده در استان لرستان با خواص دارویی در استان‌های هم‌جوار لرستان متفاوت است. به‌طور مثال گیاه *Allium sativum* L. در استان لرستان در زمینه کاهش قند خون، فشارخون و تصفیه خون کاربرد دارد در حالی که در سایر استان‌های هم‌جوار لرستان در زمینه درمان زگیل، میخچه، برونشیت و درد مفاصل استفاده می‌شود.

بیشترین نحوه استفاده دارویی مردم لرستان به ترتیب شکل‌های پودر، جوشانده و دم‌کرده است (شکل شماره ۳) اما در سایر مطالعات استان‌های هم‌جوار فرم استفاده جوشانده بیشترین نحوه مصرف را دارد. علاوه بر این، با توجه به هم‌جواری و شرایط اقلیمی مشابه بین استان لرستان با استان‌های مرکزی، خوزستان،

بهره‌برداری صنعتی نمود. مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی این استان برای دستیابی به گیاه‌درمانی منطقی، ضروری به نظر می‌رسد و ایران با توجه به دارا بودن شرایط جغرافیایی متنوع و پوشش گیاهی غنی و منحصر به فرد ظرفیت مناسبی برای توسعه علم اتنوبوتانی و استفاده از گیاهان دارویی در علم پزشکی دارد.

اصفهان و چهارمحال و بختیاری و مقایسه گیاهان دارویی مورد استفاده استان لرستان با این مناطق، در بسیاری از گونه‌های گیاهی دارویی معرفی شده از لحاظ اندام مصرفی و نوع کاربرد مشابهت وجود دارد (Haerinasab and Noori et al, ۲۰۱۹, Abbasi, ۲۰۱۹, Khodayari et al, ۲۰۱۷, Ghaseemi et al, ۲۰۱۵).
به طوری که با توجه به شکل شماره ۲، اندام‌های برگ، دانه و میوه به ترتیب از بیشترین کاربرد دارویی برخوردار هستند و بیشتر گیاهان مصرفی به ترتیب درزمینه‌های درمان بیماری‌های گوارشی، درمان درد و درمان ناراحتی‌های پوست و مو کاربرد دارند (شکل شماره ۴).

بسیاری از گیاهان مورد استفاده مردم لرستان دارای کاربرد دارویی مشابه با طب سنتی هستند برای مثال در طب سنتی و استان لرستان، گیاه *Echinops cephalotes* DC. از خانواده Asteraceae در زمینه درمان زخم، گیاه *Euphorbia cheiradenia* Boiss. & Hohen از خانواده Euphorbiaceae در درمان زگیل و میخچه و گیاه *Ziziphora clinopodioides* Lam از خانواده Lamiaceae در تقویت دستگاه گوارش کاربرد دارند. بر اساس نتایج حاصل از این تحقیق، بسیاری از گیاهان دارویی استان لرستان در درمانگری افراد بومی منطقه مؤثر هستند و دارای ارزش فارموکولوژیکی هستند. به طوری که گونه‌های گیاهی این منطقه اهمیت زیادی در درمان بیماری‌ها در طب سنتی دارند و در صورت مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح می‌توان از آنها

References:

- Abbasi, S.H., Afsharzadeh, S. and Mohajeri, A. 2012. Ethnobotanical study of medicinal plants in Natanz region (Kashan), Iran. *Journal of Herbal Drug* 3: 157-66.
- Abtahi, F. 2019. Ethnobotanical Study of some Medicinal Plants of Shazand City in Markazi Province, Iran. *Journal of Medicinal Plants*. 2 (70): 197-211.
- Ahmadi, S., Babakhanlu, P. and Karimifar, M. A. 2010. Medicinal plants of Lorestan. *Yafte*. 11 (5):85-100.
- Ahvazi, M., Khalighi-Sigaroodi, F., Charkhchian, M., Mojab, F., Mozaffarian, V. and Zakeri, H. 2011. Introduction of medicinal plants species with the most traditional usage in Alamut region. *Iranian Journal of Pharmaceutical Research*. 11(1): 185-194.
- Assadi, M., Maassoumi, A.A, Khatamsaz, M. and Mozaffarian, V. 1990-2010. "Flora of Iran", Research Institute of Forests and Rangeland Press. Tehran, Vol 1 - 58, 4500 pp.
- Bonyadian, M. and Moshtaghi, H. 2007. The Effects of Some Herb's Essential Oils on *S. aureus* in Feta Cheese. *Journal of Medicinal Plants*. 1 (S3):19-25.
- Delnavaz Hashemlooyan, B. and Ataei Azimi, O. 2007. Medicinal and edible properties in plants. Islamic Azad University of Saveh. P.180.
- Dolatkhahi, M. and Nabipour, I. 2014. Ethnobotanical Study of Medicinal Plants Used in the Northeast Latrine Zone of Persian Gulf. *Journal of Medicinal Plants*. 2 (50):129-143 .
- Gahreman, A. 1992-1669. "Plant Systematics - Chromophytes of Iran", Tehran University Press. Tehran, Vol 1 - 4, 2778 pp.
- Gahreman, A. 1978. Flore de l'Iran. Société nationale pour la conservation des ressources naturelles", et de l'environnement humain avec la collaboration de l'Université de Tehran, Vol.1 - 26. 3250 pp.
- Gahraman, A. and Attar, F. 1999. "Biodiversity of plant species in Iran", Tehran University press, Tehran, Vol 1. 1176 pp.
- Ghannadi, A.R., Zolfaghari, B. and Shamashian, S.H. 2011. Necessity, importance, and application of traditional medicine knowledge in different nations. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 2: 161-176.
- Ghassemi Dehkordi, N., Norouzi, M. and Safaei Aziz, A. 2012. Collection and evaluation of the traditional applications of some plants of Jandagh. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 3:105–112.
- Ghassemi Dehkordi, N., Ghanadian, M., Ghaem maghami, L. and Saeedifar, S. 2015. Collection, identification, and evaluation of the traditional applications of some plants of the Gardaneh Rokh in Charmahal&Bakhtiari Province. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 6 (1): 80-88.
- Gholipour, A., Ghorbani Nohooji, M., Rasuli, N. and Habibi, M. 2014. An ethnobotanical study on the medicinal plants of Zarm-rood rural district of Neka (Mazandaran Province). *Journal of Medicinal Plants*. 4 (52): 101-121.
- Haerinasab, M. and Abbasi, S. 2019. Ethnobotanical Study of Medicinal Plants and Introduction to some poisonous plant species of Ardestan (Isfahan Province). *Journal of Medicinal Plants*. 2 (70): 122-143.
- Harshbeger, J.W. 1896. The purposes of ethno-botany, *Botanical Gazette*, 1896. Vol 21, Nr. 3, pp: 146-154 (publ. by Universty of chocago Press).

- Iranmanesh, M., Najafi, S. and Yosefi, M., 2010. Studies on Ethnobotany of important medicinal plants in Sistan. *Journal of Herbal Drug*. 1 (2): 58 - 65.
- Khodayari, H., Amani, Sh. and Amiri, H. 2014. Ethnobotany of medicinal plants in the Northeast of Khuzestan Province. *Journal of Medicinal Plants*. 8(4): 12-25.
- Mardani-nejad, S. and Vazirpour, M. 2012. Ethnobotanical study on medicinal plants by Mobarakeh people. *Journal of Herbal Drugs*. 3: 111-129.
- Mozaffarian, V. A., 1998. Dictionary of Iranian plant names, Farhang Moaser Publishers. Tehran, 750 pp.
- Mozaffarian, V. 2005. Plant classification, Amirkabir, Tehran, Vol 1-2.
- Ramezani, M. and Minaeifar, A A., 2016. Ethnobotanical study of medicinal plants in Fasa county. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 7 (2): 221-231.
- Noori, M., Zolfaghari, B. and Rezaei, J. 2017. Studies of floristical, ethnobotanical and phytochemical of Some Lamiaceae members in sarband (Shazand-markazi province). *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 7 (4) :475-488 .
- Razmjoei, D., Zarei, Z. and Akbari, M. 2015. Study of Ethnobotany of some medicinal plants in Abadeh, Fars Province. *Journal of Crop Ecophysiology*. 7 (3): 222-234.
- Rechinger, K. H. (ed.). 1963-2005. *Flora Iranica*, Akademische Druck- u Verlagsanstalt, Graz. 1963-2005, Vol. 1 - 176. 17136 pp.
- Sajjadi, S. E., Bakhshiani, M., Nekukhu, M. and Zolfaghari, B. 2016. Ethnobotanical study of medicinal plants city Fereydunshahr. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*. 7 (3) :359-370 .
- Sharififar, F., Koohpayeh, A., Motaghi, M.M., Amirkhosravi, A., Puormohseni Nasab, E. and Khodashenas, M. 2010. Study the ethnobotany of medicinal plants in Sirjan, Kerman province, Iran. *Journal of Herbal Drugs*. 1(3): 19-28.
- Tabad, M. and Jalilian, N. 2015. Ethnobotanical Study of Medicinal Plants in Zarivar Region (Marivan), Iran. *Journal of Medicinal Plants*. 2 (54): 55-75.

Ethnobotanical study of medicinal plants of Lorestan province

Mihan Avesta¹, Shabnam Abbasi²

Abstract

Humans have been using plants to treat diseases for thousands of years. In the recent century, extensive research has been done on medicinal herbs and drugs with natural ingredients have opened new horizons for the research community of physicians and pharmacists. Lorestan province is a mountainous region located in the west of Iran that Zagros Mountains cover all of it. Due to the diverse climatic conditions of Lorestan province, in this study application of medicinal plants in modern medicine are examined. Specimens of medicinal plants of Lorestan province were collected during three seasons of spring, summer and autumn in 2017-2019. They were identified using reliable sources. Then, questionnaires including information about age and literacy of indigenous urban and rural people, scientific and local name of the used plant, type of used plant organs, medicinal properties of these plants and consumption instruction by people were prepared. 100 people were interviewed. In this study, 91 medicinal plant species belonging to 44 families and 84 genera were identified. According to the results of this study, many medicinal plants of Lorestan Province are effective in treating indigenous people of the region and have pharmacological value. Ethnobotanical study of medicinal plants in this province is essential for achieving reasonable herbal remedies. Iran, due to its diverse geographical conditions and rich and unique vegetation, has the potential to develop ethnobotanical science and use of medicinal plants for medical science.

Key words: Ethnobotany, medicinal plants, Lorestan province, pharmacology.

---

¹ Department of Basic Sciences, Farhangian University, Shahid Rajaei Center, Isfahan, Iran

² *Department of Basic Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran